

LINDGREN, ADOLF

Om polskemelodiernas härkomst

1893

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
 - Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
 - *Sök:** Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
 - *Klipp & klistra:** Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
- *Ej tillgängligt i varje e-bok.

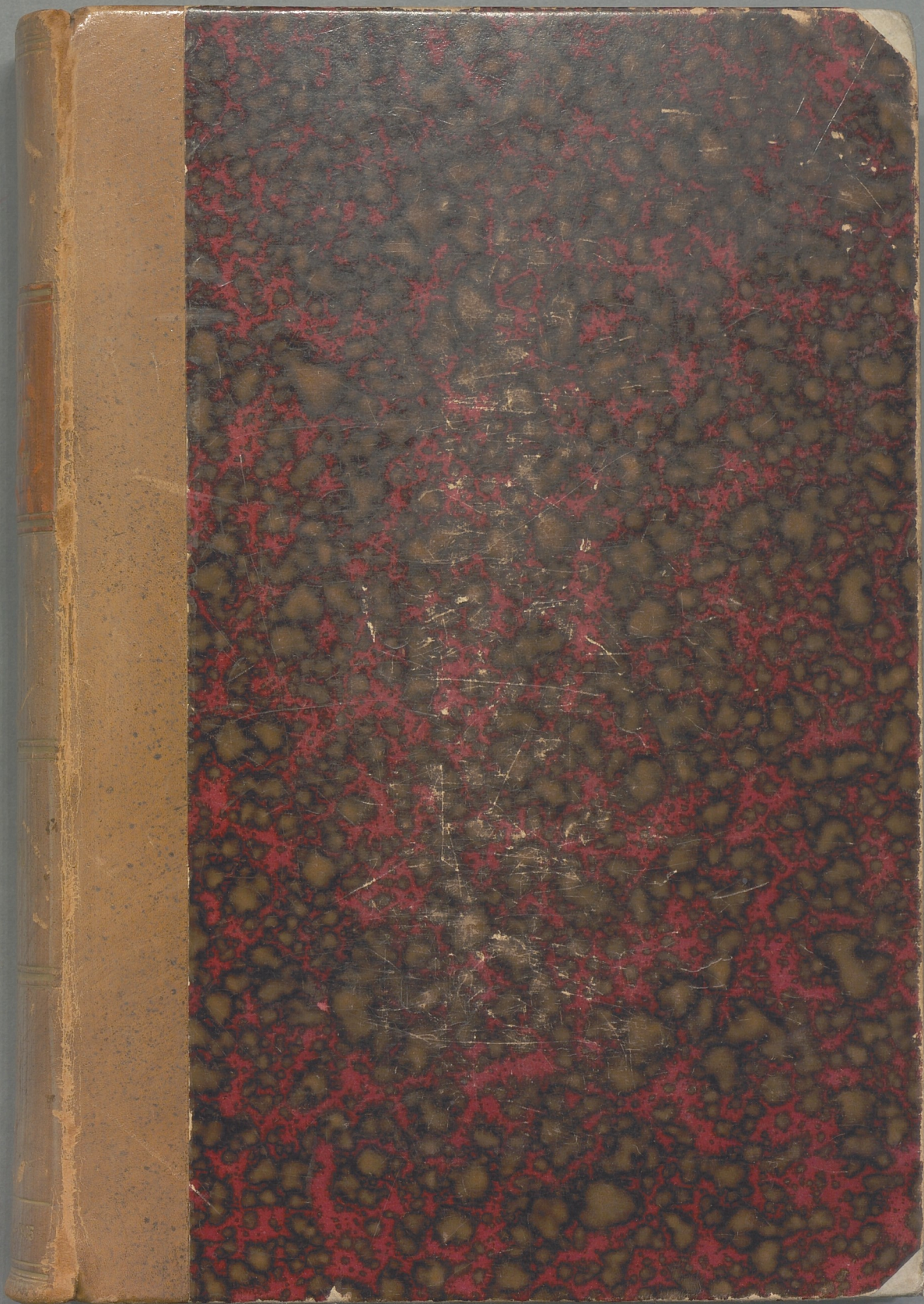
Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkor för användning: <https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: <https://search.books2ebooks.eu>
Mer information finns tillgängliga via <https://books2ebooks.eu> boken.

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

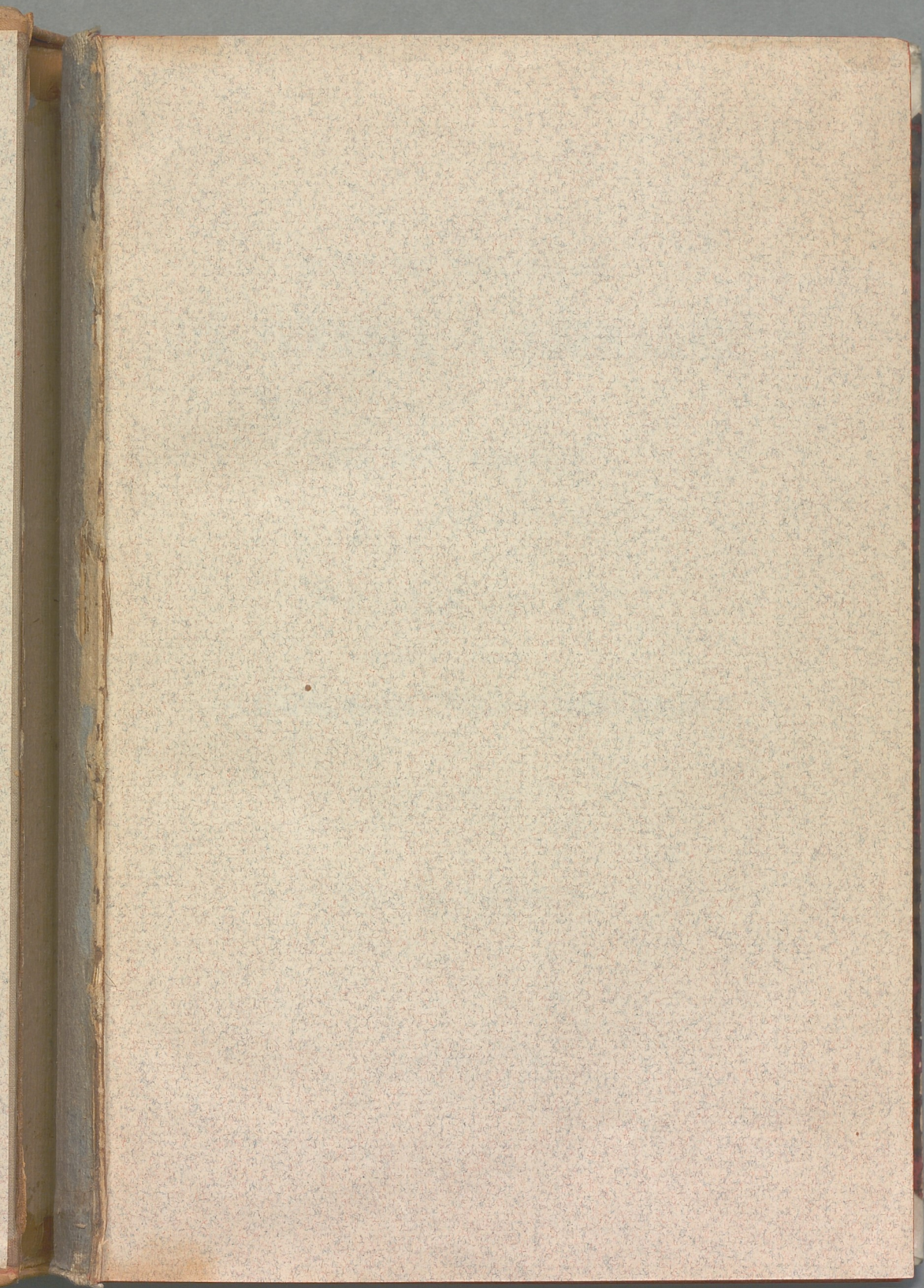
Språkvet.

Sv.

Dial.

Saml.

G. HEDBERG
K. HOFBOKBINDER
STOCKHOLM

Kungl. Bi
STOCKH

Spra

Su

Dia

San

G. HEDBERG
K. HÖFERNÄS
STOCKHOLM

Om polskemelodiernas härkomst

av

ADOLF LINDGREN.

Den svenska polskans musikaliska ursprung ock förhållande till de polska danserna har varit föremål för mycket stridiga meningar. I förra århundradet föll det helt säkert ingen in att förneka polskans polska härstamning, som ju själva namnet redan tillräckligt synes fastslå. Att fader Mollberg en gång på krogen Rostock spelade en polska, betraktades ju till ock med såsom en demonstration för Polens sak ock vållade honom ett kok stryk (Fredm. Ep. 45). Allmogen använde om vartannat benämningarna »polska» ock »pollonessa», enligt intyg från gamla notböcker. Ock även bland bildade klasser var identiteten en avgjord sak, vilket bl. a. synes av ENVALLSSONS musiklexikon, som sammanfattar Polonaise, Alla polacca ock Påliska såsom synonyma under en ock samma artikel, vari det dessutom säges, att »namnet förräder det polska ursprunget»¹.

Men så kom nyromantiken med sin starka fantasi, ock så kom götiska skolan med sin överrikedom på fosterländsk chauvinism ock sin dådstore lust att hugga sig fast i runohällar ock begrava sig i gånggrifter ock stendösar. Ock nu gick det icke an, att polskan finge vara vare sig osvensk eller synnerligen ung, utan den måste naturligtvis hava spelats både på Island ock Färöarna, ock hälst naturligtvis så flintgrått långt tillbaka som under vikingatiden, men i värsta fall åtminstone vid Erik XIV:s kröning.

¹) ENVALLSSON, *Sv. musikal. lexikon*, Sthm 1802.

Ett uttryck för denna fosterländskhet par tout finner man exempelvis i ABR. MANKELLS Musikhistoria (II, 221), där det heter: »Vi svenskar förnimma i dessa sjungna dansers [näml. Färöarnes] melodier urbilderna till våra glada polskors toner, ock det låter lätt begripa sig, att kvicka, humoristiska ord än ytterligare måste stegra musikens värde. Man tänke blott på visan:

Ock bonden han gick sig ut åt grönan äng,
ock där mötte honom räven, o. s. v.»

Så kategoriskt avgörande lät det på den tiden (1864). För att rädda MANKELLS anseende bör dock tilläggas, att han här uppenbart haft för ögonen den art av polska, som endast oegentligt så kallas ock som mäst rör sig i åttondelar, d. v. s. den som av BAGGE¹ kallas »hamburska» eller »långpolska» ock i Skåne »körepolska» eller »svingedans», men icke den egentliga polonäspolskan, med övervägande sättondelar ock det karakteristiska slutfallet. För övrigt kunde MANKELL även om den förra artens ursprung blivit tveksam, i fall han närmare betraktat en annan polsk dans, nämligen masurkan.

Men även åt sättondelspolskan har man försökt rädda ursvenskheten, trots dess alldeles påtagliga likhet med polonäsen i musikaliskt avseende, vilken likhet går så långt, att ingen melodi kan bättre än en svensk slängpolska från medlet av förra århundradet lemna en fullständig illustration in i de minsta detaljer till alla de karakterer ock egenheter hos polonäsen, vilka sammanstämmande skildrats av utländske författare, sådana som SQUIRE i GROVES *Dictionary of Music*, BÖHME i det grundliga arbetet *Geschichte des Tanzes in Deutschland* ock NIECKS i den nyaste biografien över CHOPIN. Vi veta, att man för polskans svenskhet åberopat som stöd den

¹) J. BAGGE har förtjänsten att först — i skriftligt meddelande till K. VALENTIN, citerat av denne i *Studien über die schwedischen Volksmelodien* (Leipzig 1885) — hava försökt en indelning av de högst olikartade polskfysionomierna. Vi finna den i huvudsak riktig, om det än är ett misstag att vilja göra åttondelspolskan långsammare än sättondelspolskan, då förhållandet snarare är tvärt om, ävensom att nödvändigt vilja hava åttondelarna punkterade, vilket ingalunda alltid är fallet. B. upptager som tredje art de värländska triolpolskorna, vilka äro ingenting annat än norska springdanser.

gamla traditionen om den s. k. svenska fackeldansens utförande vid Erik XIV:s kröning, ett enstaka ock bräckligt stöd som undertecknad i det följande skall söka kullkasta. Jag måste erkänna, att jag, på den tiden jag skrev artikeln *Polska* i *Nordisk familjebok*, ännu icke satte i fråga denna traditions möjliga bevisningskraft. Men närmare undersökningar av densamma hava kommit mig att anse den särdeles lämplig såsom exempel på sanningen av ANDERSENS bekanta saga om huruledes av en fjäder kan bliva fäm höns.

Låt oss först undersöka ursprunget till **säxtondelspolskan**, som vi ju även kunna kalla polonäspolska, för att sedan yttra några ord om **åttondelspolskan**, som vi kunna kalla hamburska (hambopolska). Som typ för den förra kan man tils vidare tänka på de figurrika polskorna i SÖDERMÅNS *Nordiska folkdanser*, som typ för den senare på Näckens polska eller »Trindskallar ä vi allihopa». Jag erinrar, att jag vid denna indelning uteslutande avser melodierna, men icke danssättet. Man må således ej låta förvilla sig därav att — såsom numera ofta sker — en slängpolska dansas till melodi av en hamburska.

* * *

Till en början måste vi tala något om polonäsen, vars ursprung ock nationalitet varit lika omtvistade som polskans. Enligt A. SOWINSKI (*Les musiciens polonais*, Paris 1857), citerad i GROVE'S lexikon, skall polonäsen härstamma från gamla polska julsånger, vilka ännu sjungas i Polen; han anför som exempel en dylik sång, vari dansens rytm ock slut lära förekomma. Däremot invänder författaren i GROVES *Dictionary*¹, att de äldsta polonäser äro instrumentala, vadan åsikten om ett höviskt ursprung vore sannolikare. En sådan åsikt är den, att polonäsen skulle uppstått vid en stor mottagning i Krakau 1574, då Henrik av Anjou hyllades som Polens konung ock adelsdamerna gingo i högtidlig procession kring tronen. BÖHME² betvivlar dock, att denna defilé redan kunde ha varit vår polonäs i $\frac{3}{4}$ takt. Väl kände man i Tyskland redan i slutet av 16:e ock början av 17:e årh. en »Polenscher Tanz», men alla not-

¹) W. B. SQUIRE, art. Polonaise.

²) *Gesch. des Tanzes in Deutschland*, I, 213.

exempel från denna tid visa blott $\frac{2}{4}$ eller $\frac{4}{4}$ takt, således icke vår polonäs. I BESARDUS' lutebok (*Thesaurus harmonicus*, Köln 1603) stå några »choreæ polonicæ», men de utveckla, enligt SQUIRES eget medgivande, »very slightly the rythm and peculiarities of Polish national music» ock äro mästarels komponerade av en naturaliserad venetianare under Sigismund III (1587—1632).

Den nuvarande formen på polonäsen — menar BÖHME — tör hava utbildat sig mot slutet av 17:e årh., men träder först vid början av det 18:e i dagen. Varifrån har den kommit? Dess franska namn visar på Frankrike eller franska dansmästare vid Tysklands furstehov. I Frankrike kände man den emellertid icke, ty den nämnes icke i TABOUROTS *Orchestrgraphie* (1588), ej heller i PRÆTORIUS' *Terpsichore* (1612), ej heller i MERSENNE'S *Harmonie universelle* (1636), ej heller i den engelska *Dance-Master* (1650—1731)¹.

De första kända, utpräglade polonäser möter man i en klaverbok, som SEBASTIAN BACH skrivit åt sin andra hustru 1725. Därav sluter BÖHME, att polonäsen är av tysk (saksisk) extraktion ock uppstått vid den saksiske kurfursten August den starkes hov, sedan denne 1697 blivit konung i Polen. Mig synes att, om ock tidpunkten för dess uppträdande i utpräglad form skulle vara riktig, den dock snarare torde hava uppstått i Polen än i Saksen, eftersom den fått namn efter Polen. F. NIECK'S² håller starkt på dess polska nationalitet, anser att dess första ursprung »verliert sich, wie der der zweifellos älteren mazurka, in fernste vergangenheit», ock tillägger, att »die ältere polonaise war ohne gesang, und blieb es bis zur zeit des königs Sobieski (1674—96)». Att den med fransk benämning förekom vid ett tyskt furstehov, behöver väl icke mera hindra dess polska härstamning, än det, att allemanden under franskt namn utbildades i Frankrike, hindrade dennas tyska härstamning. Dessutom

¹) Ej håller — kan jag tillägga — i MOUTONS lutebok från slutet av 17:e årh., varav ett intressant exemplar hittats bland AUG. SÖDERMANS kvarlätenkap, försett med en anteckning, som antyder att det fordom måtte hava tillhört J. A. BELLMAN, skaldens farfader (se Sv. musiktidning 1890).

²) NIECK'S, *Friedrich Chopin, aus dem Englischen übertragen von W. Langenhans*, Leipzig 1890; II, 261.

användes även namnet »pohlnisch», just till skillnad från »teutsch», ock detta av August den starkes egen ceremonimästare ock historieskrivare, DAVID FASSMANN¹, då han på följande sätt beskriver en bal vid den k. kurprinsens förmälning 1719: »Ihro Majestät — — — führten mit der königin unter einer herrlichen music den ball ein, dabey pohlnisch getantzt wurde, und paar und paar dames und cavaliers dem könige nachfolgeten. Vor dem könige giengen vier marschalle mit ihren stäben, und als solches eine halbe stunde gewährt, setzten sich allerseits die königl. personen nebst deren dames wieder nieder; und forderte alsdenn der k. prinz dero gemahl zu einer menuet auf — — — wie auch zugleich englisch und teutsch getantzet». Att här med »pohlnisch» menas just polonäs, framgår därav, att den inledde balen ock dansades som ett slags högtidlig procession. Utförligare skildringar av det polska danssättet, som synes varit vida mer omväxlande än vår styva ock enformiga promenadpolonäs, kunna läsas hos BRODZINSKI ock MICKIEWICZ (citerade av Niecks anf. st. s. 262—265).

Oss kan för övrigt tvisten om polonäsens ursprung vara likgiltig. För vårt ändamål är huvudsaken, att polonäsen omtalas såsom dansad i Polen under August den starkes tid ock att de första säkra notexempel på utpräglad polonäsform föreligga från samma tid från Saksen, hvarav vi sluta, att polonäsen i början av 1700-talet var en vogue i både Polen ock Tyskland, gynnad av den omständigheten, att August regerade i både Polen ock Saksen ock höll hov omväxlande i Dresden ock Warschau. Vi skola i det följande se, huru densamma även vid samma tid spred sig till Sverge, gynnad av vår livliga beröring med Polen genom Karl XII:s krig.

* * *

Huru det dansades i Sverge i älsta tider, därom förefinnas endast sparsamma underrättelser. OLAUS MAGNI² omtalar fyra danser: chorea gladiatoria, arcualis chorea, chorea hormica ock pyrrhica saltatio, varav de båda första synas hava

¹) *Das glorwürdigste Leben und Thaten Friedrich August des Grossen*, 1733, s. 567.

²) *Historia de gentibus septentrionalibus*, Rom 1555, s. 517—520.

varit svärdsdanser, där man med svärden bildade rosor ock bågar, den tredje säges likna den av LYKURGUS uppfunna »hormus» ock den fjärde var en vild ringdans kring eldar. I allmänhet skilde sig väl danserna hos oss, liksom hos de flesta folk, i lugnare ock muntrare, trådda ock sprungna = fr. caroles ock espringales, ty. tänze ock reigen¹. Herrödsagan berättar om harpans kraft att tvinga till dans: när Bose slog »faldafeykir», hoppade kvinnorna, så att huvuddukarna fladdrade, ock när han slog »rammslac», sprungo kung, brudgum ock brud upp till dans ock skämtan. Sturlungasagan förtäljer om ett gästbud på Island från 1119, där bland andra förlustelser även förekom dansleikr. I folkvisorna »trådes dansen» mycket ofta, men man får icke veta, vad det är för slags dans. Huruvida »den långa dans» i visan »Oväntad bröllopsgäst» var identisk med »de lange dantz» i Ditmarschen på 1500-talet, må lemnas därhän. Uttrycket »Unga bonden, nöjd ock glad, dansar polskor tre å rad», uti en Sankt Staffans visa, skall icke narra oss, ty ehuru Staffansvisan i sig är mycket gammal, så är likväl den version av densamma, där polskor omtalas, mycket ung: BERGSTRÖM nämner intet tidigare skillingstryck än från 1796², ock hela tonen i denna version pekar på BELLMANS tid.

Det ofta förekommande talesättet »tråda dansen» synes visa, att under medeltiden gångdanser voro mäst i bruk. Därmed överensstämmer även BÖHMES yttrande, att »die ritter und ritterlichen minnesänger tanzten vorzugsweise hof tänze und das waren augenscheinlich keine andern als die umgehenden tänze, wie sie in Deutschland hiessen, oder die caroles, später branles der franzosen». Är det riktigt, som H. SCHÜCK³ anser, att dansvisan kommit till oss från Tyskland över Danmark,

¹) »Der reigen wurde im freien, auf dem anger und auf den strassen aufgeführt, die tänze im geschlossenen raume, besonders zur winterszeit (Böhme I, 25).

²) GEIJER-AFZELIUS, *Svenska folkvisor* (Bergström-Höijer), II, s. 356.

³) *Sv. literaturhistoria* I, s. 114. Denna åsikt har dock föga stöd att påräkna från musikaliskt håll. Vår folkton är långt mera befryndad med den britanniska ock slaviska än med den tyska. Huruvida detta sammanhänger med att våra vikingar grundade riket i både väster- ock österled, men icke i Tyskland, må lemnas därhän, ehuru händelsen ser ut som en tanke. Gemensambet mellan svenska ock tyska folkvisor skall man oftare finna i täxter än i melodier.

så ha vi måhända att tänka oss ungefär samma danser utförda här som i Tyskland. I minnesången omtalas flere slags danser, såsom treialtrei (en fransk dans), virlei (av fr. virelai), gofenanz (av fr. convenance), ridewanz (av fr. retrowange) m. fl. — således efter allt utseende vittnande om ett redan då starkt franskt inflytande. Någon gång nedlät sig dock även riddarne till folkets urgamla reigen, då en lång rad, följande sin föredansare, under sirliga steg gjorde allehanda slingringar. I bondedanserna hoppades ock sprangs, ofta så mycket att kvinnornas kläder fladdrade i höjden. Namn på bonddanser voro hoppaldei (en pardans ock föregångare till valsen), firlefanz (kanske detsamma som kilephantz i MESSENI *Swanhuita* VII, 6: »Speel up medh frögd strax Kilephantz»), gimpelgampel (lik muntra valpar omkring hyndan), krumme reie (»den man hinken sol», säger NEIDHART), achselrotten und houbetschotten (axelryckning ock huvudskakning, liksom ännu i den tyrolska schuhplattltanz) o. s. v.

Det tjänar till intet att uppräknas flere namn, då vi ej veta, om dessa danser hade sin motsvarighet i Sverge. Danslekar omtalas hos oss, som vi sett, redan på 1100:talet, men vi ega ingen beskrivning över dem förr än i några skildringar från 1600:talet över dansen på Island ock Färöarna. ARNGRIM JONAS — säger LJUNGGREN¹ — som skrev i begynnelsen av 17:e årh., omtalar bland isländarnes förlustelser danser, under namn av vikivaki, i vilka dansstegen bestämdes av tonerna i en visa, som en eller två personer avsjöngo, ock i vars omkvåde alla instämde. Från medlet av förra årh. berättar EGGERT OLAFSEN, att han på sin resa genom Island funnit dessa danser ännu brukliga. Den enda av detta slag, som finnes upptecknad, är fullkomligt lik våra friarelekar, där deltagarne äro ordnade på två rader, såsom i den bekanta »Simon i Sälle».

Om Färödanserna berättar LUCAS DEBES i sin *Færoa rese-rata* 1673 följande (citerat av BÖHME): Invånarne på Färöarna äro icke begivna på onyttigt tidsfördriv ock tomma lustbarheter, utan åtnöja sig mästadels med att dagen igenom sjunga psalmer; men på bröllop ock vid jultiden roa de sig med en enfaldig dans i en ring, hållande varandra i händerna ock sjungande

¹) Sv. dramat, s. 14.

några jältesånger. Senare beskrivas Färödanserna av LYNGBYE¹ på följande sätt: Än är en, än en annan föresångare, ock alla som kunna sjunga instämma åtminstone i omvädet. Dansen består däri, att män ock kvinnor hålla varandra i händerna ock göra tre taktmässiga steg framåt eller åt sidan ock antingen balansera litet eller bliva stående stilla några ögonblick. Sången avser ej blott att som dansmusik ordna stegen, utan tillika att genom sitt innehåll väcka vissa känslor. Om samma danser skriver prof. MAURER 1863² på grund av egen åskådning: »Den egendomliga färöiska dansen skall ännu länge hålla sig, ehuru man skulle önska den en bättre musik. Varje dansande sjunger nämligen den uppstämde sången, så gott han kan, naturligtvis utan alla begrepp om harmoni ock takt, under det den av män ock kvinnor blandade danskretsen omväxlande gör tre steg åt vänster ock tre åt höger, därpå står stilla ock böjer sig».

Om nu än dessa sammanstående beskrifningar från olika tider synas tyda på en seghet i bruk, som garanterar dansens uråldrighet, så har man dock, hvad själva melodierna beträffar, ingen säkerhet för att de bibehållit sig; tvärt om illustrerar MAURERS ovan kursiverade omdöme om Färöbornas sång rätt påtagligt otillförlitligheten av all melodisk tradition³. Ballad betyder »dansvisa», ock man kan betrakta alla våra äldre folkviseballader såsom danser; men huru dessa melodier ursprungligen sett ut, är nu inte gott att veta. Mig veterligen existera i Sverige inga kända uppteckningar före 15—1600-talen, ock även från denna tid ha vi blott några få (så återfinnas t. ex. melodierna till »Gottlandsvisan» ock »Kung Gustaf ock dalkarlarna» i handskrivna visböcker i K. biblioteket, andra trycktes i form av koraler).

Vid denna tid börja emellertid uppgifterna om särskilda dansers namn eller nationalitet att flyta rikligare. En i K. biblioteket förvarad lutebok med tysk ock latinsk täxt, som enligt uppgift är »comparatus anno 1540» ock i ett par år-

1) *Färöiske Qvæder*, Randers 1822.

2) I Westermanns *Illustr. deutsche Monatshefte* (enl. Böhme).

3) Den enda av LYNGBYE meddelade melodien är upptecknad 1818. Var MANKELLS fantasi fått sina uråldriga Färöpolskor ifrån, känner jag icke.

hundraiden varit i ätterna SPARRES ock TESSINS ego¹, upptager mäst tyska danser, såsom nachtanz, sprung, hoftanz, gassenhauer, hupf auff, men även sydländska, såsom pavana, galharda o. s. v. PER BRAHES visbok från början av 1600:talet »lär innehålla italiensk, fransk ock tysk dansmusik» (Schück, a. st. s. 369). I PRYTZ' drama *Olof Skottkonung* (1620) samtala två något beskänkta hovmän sålunda:

Roskill. Skole wij dansa en Corant?

Rane. Ney, all mand mer är lustigh dantz.

Ännu viktigare är BRASCKS *Comoedia om then förlorade sonen* (1645), emedan där — alldeles som i MOLIÈRES *Bourgeois gentilhomme* — en man, som vill fullända sin uppfostran, skaffar sig både fäktmästare ock balettmästare ock låter dem beskriva sin konst. Jacques, balettmästaren, yttrar sig därvid sålunda:

Ty här alz ingen Mästare är,
Som så snäll på nyja modo är:
At Simple ock Figur Couranter,
Dansa Masquerader och Sarabander;
Perfect jagh ock så på Paduaner är,
På Balletter fins ey min Mäster här.
Medh godh grace kan jagh thetta göra,
Mitt Lijff och Fötter smidigt röra,
See huru jagh marcherar an,
Och ståtlig Soubstiens göra kan,
Detta kallas een Piroet;
Ah huru jagh couperar nätt!
Willen j ock nu see een Capriol,
Det ginge wäll bättre hadhe man Viol.

Detta är utan tvivel kvintessensen av vad en fin karl på den tiden hade till föredöme i dansväg, ock vittnar om den franska danskonstens hegemoni här liksom i andra länder. Till de många sydländska dansnamn vi redan funnit, nämligen pavane, gaillarde, courante, allemande, sarabande ock paduane, kunna vidare läggas passamezzo, branle, gavott ock slutligen menuett²

¹) Närmare beskrivning av undertecknad i *Sv. musiktidning* 1882 ock *Monatshefte für Musikgeschichte* s. å.

²) »Pavane» ock »paduane» äro enligt BÖHME två skilda danser. Om »branle» se nedan. »Menuetten» spreds först efter 17:de århundradets

— ock vi ha i det närmaste alla de då brukliga franska eller genom fransk konst förmedlade danserna införda även i Sverge.

Men även danser av annan nationalitet omtalas. BÖHME berättar (s. 143) efter onämnd historisk källa, huru Gustaf II Adolf den 30 maj 1632 firade pingstfästen i Augsburg: »Abends bei der tafel bekam er jählings lust zu tanzen, dass die geschlechter-töchter in den neben anstehenden fuggerschen häusern erschienen, mit welchen sich sowohl der könig, als die andern anwesenden fürstlichen personen etliche stunden lang mit englischen und deutschen tänzen belustiget». En synnerligen välkommen skildrare är WHITELOCKE, som med engelsk sakrikedom ock puritansk samvetsgrannhet tecknar drottning Kristinas lysande hov, dit han kom som ambassadör från CROMWELL. En bal på slottet beskrives i hans dagbok¹ som följer (s. 259):

»Först dansade drottningen några ringdansar med hovfruntimren ock hovkavaljererna: sedan upptogs till Fransyske dansarne kapten Whitelocke av Fru Ruther, samt de övriga Whitelockes kavaljerer av andra fruntimmer. Därpå börjades med Engelske kontradansar, varuti Whitelockes kavaljerer voro ferme, ock vilka även lärde dem några förut obekante. — Musiken var ställd ett stycke bakom drottningens stol ock bestod av 8 violer med bassvioler, flöjter ock citrör, alle spelade av goda mästare.»

Av intresse är här närmast, att de tyska danserna med Kristina synas vara bortlagda, ock att utom franska omtalas även engelska — vilka annars i Tyskland ock Frankrike först under följande sekel vunno hävd — samt ringdanser, varmed tvivels utan menas svenska, så mycket mer som WHITELOCKE icke deltog i dem, antagligen emedan de voro honom obekanta. Huru dansades dessa ringdanser?

mitt. En »passameso» har jämte en »pavane» upptecknats i lutskrift bland handlingar från 1640, funna i Svea hovrätts arkiv (se Sv. musiktidn. 1890). En handskrift med orgeltabulatur i K. biblioteket upptager utom redan nämnda danser även »Folie d'Espagne», »Capuciner Tantz», marscher m. m.

¹) BULSTR. WHITELOCKES *Dagbok öfver dess ambassade til Sverige åren 1653 och 1654. Öfvers. från engelskan.* Upsala 1777.

Kanske på samma sätt, som de nyss anförda reseskildringarna beskriva dansen på Färöarna under 1600:talet. Denna dans må möjligtvis vara urgammal; men den som tror, att den är så exklusivt svensk eller skandinavisk, bör akta sig att läsa beskrivningen på branle i den förnämsta urkunden för franska dansen under 1500:talet, JEHAN TABOUROTS *Orchésographie* af 1588¹: »Vid dubbelbranle — heter det där — gör ni först en double åt vänster, därpå en sådan åt höger, ock erinrar er väl, att en double består av tre pas — —. Så snart ni begynner en branle, skola andra par ansluta sig till er, ock ofta räcker det sista parets danserska handen åt det första parets dansare, ock då utföres en runddans». Ännu tydligare blir likheten med Färödanserna genom BÖHMES beskrivning på branle: »De dansande bildade en krets, fattade varandra hand vid hand ock gjorde allahanda bugningar. Dansen var ledsagad av sång, vari egendomlig var en återkommande refräng» o. s. v. — vadan BÖHME ock anmärker, att branle är den älsta av alla franska danser, »weil er der urtanz aller nationen, d. h. ein mit gesang und spiel begleiteter chorreigen ist» (s. 125). I EN-VALLSSONS musiklexikon definieras branle sålunda: »En munter ringdans på någon kort ton eller kuplett».

Namnet branle är heller icke främmande för den svenska balsalen. Vi sågo ovan, att ringdanserna inledde drottning Kristinas bal. Under Karl XI omtalas ej vidare »ringdanser», men väl »branle» såsom inledande den allmänna dansen, efter de mera konstmässiga ock särskilt instuderade »baletterna» (som bekant ett slags dramatiska föreställningar). Den 15 dec. 1669 gavs till konungens ära en balett, vilken JENS JUEL beskriver, varpå han tillägger: »Kongen gick saae op paa theatrum og danset saae siden med bransle og bal»¹. BENGT OXENSTJERNA gav i Nimwegen 1678 en balett, ock efter densamma bjöd han sina gäster åskåda en dans, till vars inövande icke dansmästaren DUVERROYS hjälp behövt anlitas. Fyra av de svenska herrarne uppträdde klädda som dalkarlar ock fyra klädda som kullor; tillsammans uppförde de »daldansen» ock

¹) *Die Tänze des 16. Jahrhunderts, nach J. Tabourots Orchésographie herausgegeben von ALBERT CZERWINSKI, Danzig 1878, s. 84.*

¹) FRYXELL, *Handl. rör. Sveriges historia*, I, 196.

julade på händerna. Därpå började själva balen, vilken öppnades med braulen¹.

Jämte branlen omtalas här, som man ser, uttryckligen även en inbemska dans, »daldansen», som att dömma av julningen torde varit någon munter springdans. Men ännu en dans av obestämt slag omtalas i Sverge under dessa århundraden, nämligen **fackeldans**. I beskrivningen på högtidligheterna vid Erik XIV:s kröning heter det²: »Fästen slöts med en dans, då ej allena framför konungen utan ock för enkedrottningen ock hela kungeliga familjen de ypperste av ridderskapet, fyra för konungen ock två för vardera av de andra, dansade med facklor». P. WIBE skildrar i ett brev till regeringen i Köbenhavn 20 mars 1640 kanslerns dotters bröllop med drotsets styvson ock säger därvid, att lantgreven hade på bröllopet varit ganska nedlåtande ock dansat med facklan icke blott för drottningen utan ock för brudgummen, kanslern ock marsken, detta allt för att vinna deras bevägenhet³. Slutligen ha vi även av WHITELOCKE⁴ en liknande beskrivning i anledning av ett bröllop mellan en baron HORN ock fröken SPARRE: »Sedan vigslen var förrättad, kommo tvänne grevar med facklor ock förde bruden samt brudgummen kring rummet, vilka följdes av flere personer, som parvis dansade, även med facklor; ock sedan brudgummen fört bruden till sitt rum, dansade han med drottningen, då tvänne facklor buros på sidorna om dem, vilket även skedde med bruden, som dansade med WHITELOCKE. Sedan han fulländat dansen med bruden ock fört hänne till sin plats, blev han tillsagd att bjuda upp drottningen ock på samma sätt dansa kring med hänne, vilket han även gjorde, ock skedde denna solenne dans under pukors ock trumpeters klang. Sedan fackeldansen var slutad, begyntes med ringdansarne, varunder drottningen kom til WHITELOCKE ock böd upp honom, som sökte att ursäktas sig. — — Sedan drottningen dansat, sysselsatte de övriga av sällskapet sig något över två timmar med fransyske ock svenske dansar — —».

1) Ljunggren, a. st. s. 451.

2) O. V. DALIN, *Svea rikets historia*, III: I, 534.

3) Fryxell, a. st. I, 72.

4) Dagbok s. 635.

Här skiljes sålunda »fackeldansen» från både »ringdansar» ock »svenske dansar» ock ställes för sig såsom ett nomen proprium. Vad slags musik spelades nu till denna fackeldans?

BÖHME — som säger, att fackeldans var bruklig under hela medeltiden vid de flästa furstliga bröllop, men lemnar oavgjort, huruvida detta bruk föranletts av den både germanska ock grekisk-romerska seden från hedenhös att med fackla mottaga en brud i hannes nya hem — citerar flera beskrifningar på fackeldanser ända ifrån 1000—1700:talet i Tyskland. Den av dessa, som mäst överensstämmer med WHITELOCKES skildring, är den teckning, som J. C. WAGENSEIL († 1705 såsom professor i statsrätt i Altorf) lemnar i en av sina föreläsningar över ett bröllop vid kaiserliga hovet: »Über tische sitzen die herren ohne mantel und degen; sobald man aber von der taffel aufstehet, nimmt jedermann seinen mantel und degen. Erstlich wird der ehrentantz gehalten, darzu die brautführer mit zwei fackeln den bräutigam aufruffen, welcher allein mit der braut tantzet und lässt sie wieder fahren, wenn die courante zweimal aufgespielet worden. Dann tantzen die gesandten, dann des bräutigams und braut nächste anverwandten den ehrentantz mit trompetenschall. Wenn der ehrentantz vorüber, legen die cavaliers, welche vorher in der reihe herumb gestanden, den degen und mantel ab, und nimmt ein jeder eine dame und tantzet mit ihr auff teutsche manier».

Här skiljes uttryckligen fackeldans eller »ehrentantz» från »teutsche manier», ock tillika få vi den välkomna upplysningen, att till densamma spelades en courante. Antagligen var densamma fallet även vid de svenska hoven. Man kunde annars också gissa på en branle à la torche, en art som beskrives av TABOUROT (anf. st. s. 109). Först sedan polonäsen på 1700:talet vunnit hävd, dansades fackeldansen till polonäsmusik, såsom ännu sker vid furstliga bröllop i Preussen.

* * *

Men huru har nu den kända melodi, som kallas »svenska fackeldansen», blivit satt i förbindelse med Erik XIV? Jo, troligen på samma sätt, som då i den bekanta sällskapsleken »Ryktet går» skilda stavelser ur den ursprungligen meddelade satsen gå från man till man ock av var ock en vanställas ock

kombineras allt äventyrligare, tils slutligen det ursprungliga ryktet blivit något helt annat. Jag gissar, att telefonledningen är denna:

O. V. DALIN, *Svea rikets historia*, 1760: »Fästen (Erik XIV:s kröning) slöts med en dans, då — — de ypperste av ridderskapet — — dansade med facklor».

J. B. BUSSER, *Historisk berättelse om alla kongl. kröningar uti Sverige*, 1771: »Konungen [Erik] betjäntes vid måltiden av rådet ock ypperliga adelsmän; till slut dansades fackeldansen».

C. ENVALLSSON, *Svenskt musikaliskt lexikon*, 1802: »Fackeldans. En stor dans med brinnande facklor, bruklig vid svenska hovet, vid Kongliga kröningar, bröllop ock dylika högtidligheter. Är i sig själv blott en slags polska, ock införd vid Erik XIV. kröning, då musikanterna hade gul uniform».

J. G. CARLÉN i *Samlade skrifter af C. M. Bellman*, 1861: »Melodien till denna Epistel (Fredm. Ep. 62) igänfinnes i den gamla fackeldanspolskan, som första gången dansades på hovet vid Erik XIV:s kröning».

ABR. MANKELL, *Musikens historia*, 1864: »Fackeldansen, den musik till vilken Bellman på senare tider lämpade sin dikt »Balen på gröna Lund», spelades första gången vid Erik XIV:s kröning».

A. G. ROSENBERG, *160 polskor, visor och danslekar upptecknade i Södermanland 1823—35 samt satta för pianoforte*, 1876: »Nr 5. Den s. k. svenska fackeldansen, dansad, som det berättas, med facklor på hovet under Erik XIV:s kröningsfäst. Allmogen i Floda ansåg den dock dansad under samme konungs bröllop, ock förklaras måhända härav den föreställning, som därstädes var rådande om bröllop: att detsamma icke var högtidligt nog firat, om icke bruden just efter denna polska dansade sina skyldighetsdanser med alla gästerna».

Det lustigaste i denna en enda fjäders förvandling till fäm höns är, att både ENVALLSSON ock MANKELL uttryckligen angiva DALIN som sin källa, oaktat denne, som man ser, är alldeles oskyldig ock endast yttrat rätt ock slätt, att man vid Eriks kröning »dansade med facklor».

Men låtom oss nu något skärskåda den melodi, som kommit sådan oreda åstad genom att godtyckligt inblandas i kröningshistorierna.

Utom BELLMANS ock ROSENBERGS versioner har jag sett en intressant uppteckning, gjord av akustikern F. KAUFMANN, som medförde den till Dresden från sin resa i Sverge 1810. Den återfinnes i musikbilagan till BÖHMES *Geschichte des Tanzes in Deutschland* under nr 350 med titel »Schwedischer Fackeltanz bei Hochzeiten» ock försedd med den anmärkningen, att »vid denna melodi under fackelsken dansas kronan av bruden; detta forngermaniska bruk var förr allmänt i Sverge». Med uteslutande av ackompanjemangt ser hela uppteckningen ut sålunda:

Allo moderato.

Gesang.

Vivace.

Här se vi en kombination av två melodier, först den egentliga »fackeldansen» ock sedan, vid sångens inträdande, vår gamla bekanta »Väva vallman». Nu upptager ARWIDSSON¹ en variant av dansen »Väva vallman» under namn av »Kehraus». Detta namn är i Tyskland ett alternativ för »Grossvatertanz», som av BÖHME upptages under »Hochzeittänze» ock varunder åtminstone vid en variant, den s. k. »Kränzchen ist verloren», man plägar dansa kronan av bruden. I ett par dithörande melodier, nr 354 ock 355, växla tempo ock karakter liksom i den svenska uppteckningen; en annan, nr 352, har tydlig polsknatur ock bär till yttermera visso överskriften »Polonaise». Den senare kallas »Alter Hochzeitstanz in der Mark», men är kanske lika mycket eller lika litet gammal

¹⁾ *Sv. fornsånger*, III, 198.

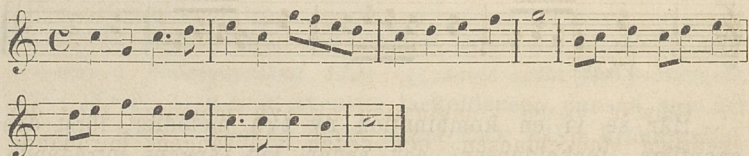
som svenska fackeldansen; i alla händelser, liksom den, icke äldre än den utbildade polonäsen själv, d. v. s. (enl. Böhme) icke äldre än 1700:talet.

Också har jag icke före 1700:talet funnit ordet polska någonstädes nämnt i den svenska litteraturen.

Detta är så mycket märkligare, som uttrycket Polnischer eller Pohlenscher Tanz mycket ofta möter i tyska danssamlingar från slutet av 1500- och början av 1600-talet ock vi svenskar väl borde kunnat ännu lättare attrapera någon dylik benämning, eftersom vår förbindelse med Polen just vid den tiden var intimare än något annat lands, då ju Sigismund var konung i både Polen ock Sverige.

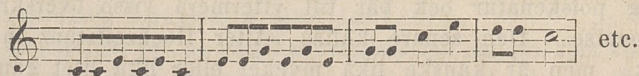
Men även om något motsvarande namn hade mött i svenska litteraturen från den tiden, så hade väl ingenting varit rimligare ock sannolikare, än att därmed menats samma slags dans, som med den tyska benämningen från samma tid. Ock att den dansen — vad den nu för övrigt må vara — musikaliskt taget icke har den avlägsnaste likhet med vare sig polonäs eller svensk polska i vanlig mening, det framgår tydligt av de notexempel, som BÖHME anför ock ur vilka vi meddela en repris:

174. Polnischer Tanz (1608).

Denna melodi har närmast likhet med en »pavane», ock var det möjligen denna dans, men icke den äkta polonäsen, som av Henrik av Anjou överfördes från Frankrike till Polen.

En sådan melodityp som »svenska fackeldansen» möter man däremot aldrig i danssamlingar från denna tid. Skulle någonting ursprungligt finnas i densamma, så torde det vid den tiden åtminstone hava tett sig i vida enklare form, kanske sålunda:

ock först på 1700:talet hava antagit polonäsform.

Sådant blir emellertid endast gissningar. Vad vi här fastslå är:

- 1) att intet historiskt bevis föreligger för att den polsk- eller polonäsmelodi, som är känd under namnet »svenska fackeldansen», blivit utförd vid Erik XIV:s hov;
- 2) att sådant fast mer är osannolikt, enär ingen känd analogi till en så beskaffad melodityp föreligger före 1700:talet.

* * *

Vi ha redan förut (s. 4) efter DAVID FASSMANN omtalat en »pohlisch», som dansades vid August den starkes hov 1719, ock efter beskrivningen funnit, att därmed måste menas en polonäs; icke, såsom hundra år tidigare, någon annan sorts polsk dans (varpå vi nyss givit melodiprof). Men då måste antagligen den »pohlisch», som samme förf. på ett annat ställe (s. 567) omnämner, också beteckna polonäs. FASSMANN berättar nämligen, att år 1706 kommo en del fruar från Sverge över till Polen för att hälsa på sina män, som de icke sett på säx år. Däribland — säger han — medförde grevinnan Piper en ogift syster, som i Polen gifte sig med general Meyerfeld¹; »und auf dieser hochzeit hat man den König von Schweden ein paar reyhen polnisch tanzen sehen».

Det är således första gången ett svenskt namn sättes i förbindelse med polonäsen, ock ödet ville att det skulle just vara Karl XII, som annars icke var synnerligen känd som någon dansör! Alla tecken peka nu värkligen därpå, att det var under hans vistelse i Polen som polonäsen blev känd av svenskarna ock överförd till Sverge under namn av polska. Några

¹) FASSMANN synes ha gjort ett misstag på namn ock årtal, så vida det är nämnda bröllop som åsyftas i följande rader ur ett brev från Karl XII till Hedvig Sofia, daterat Rawitz 25 maj 1705: »— — hvadh här passerar kan iagh intet stort berätta Mon coeur hvadh i alle redan lærer vara bekant, at wij för 14 dagar sedan hafva haft bröllop är medh Arwed Horn ock Grefve Pipers Swägerska. Kongen af Pählen var här medh på brölloppet medh sin dränigh och hans moder, och sedan reste dhe härifrån igän, men brudgummen stogh sigh illa, han var mycket siuk på brölloppet, så at han knapt kunde stå uti brudstolen, så at han ligger och ännu siuk utaf Resan, men han begynner läll nu at bättras» (Handl. rör. Skand. hist. VIII, 387).

är senare, vid Stanislaus Leczinskys ankomst till Stockholm d. 29 sept. 1711, dansades nämligen polska på Stockholms slott, enligt *Tessin och Tessiniana*, som härom förmåler följande (s. 263—64):

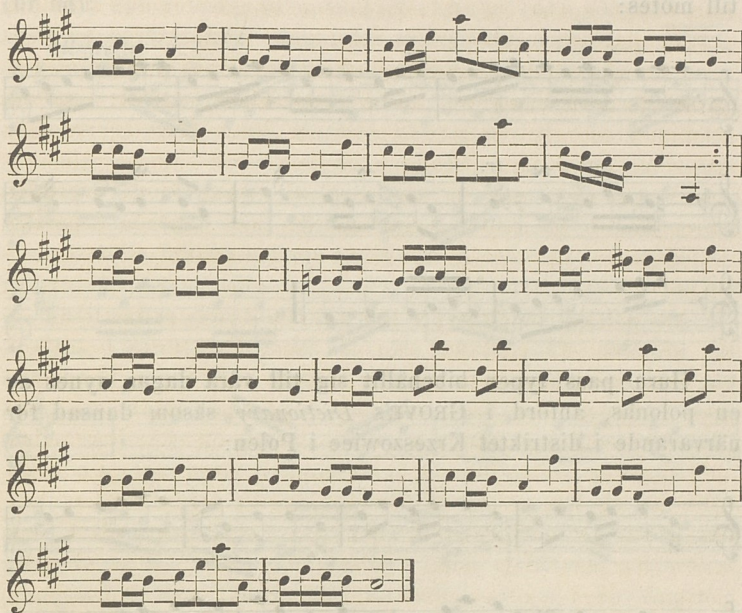
»Om afton bal. Deras Majestäter ock Hans Kongl. Höghet gjorde ett parti l'hombre. Konung Stanislaus, litet surprenerad av denna anstalt, frågade Tessin: je Vous prie de me dire qui est ce qui a fait aceroire à la Reine que j'aime la danse? Hélas! Ce n'est pas là ma passion. Greve Horn övertalte Konungen att gå upp i danssalen, där han dansade engelska kontradansar ock polskor, men ej menuetter; klockan 10 slutades.»

Att polska — som nu för första gången omtalas — här är identiskt med den polonäs, som FASSMANN beskriver ock som Stanislaus utan tvivel medförde från Polen, det synes ligga i öppen dag, även om man icke egde intygen av allmänna föreställningssättets ock notböckernas identifiering mellan båda namnen under förra århundradet. Dansens svenska namn förklarar sig lätt såsom en förvrängning av det inhemska. Det polska namnet på polonäs är nämligen *taniec polski* (d. ä. den polska dansen), ock detta »polski» blev lätt nog på svenska »polska». Hade vi icke fått dansen direkt från Polen, utan genom tysk förmedling, så hade namnet hos oss utan tvivel blivit *polnisch*, i analogi med nyare tidens *schottisch*.

Att polonäsen hitkom mellan åren 1709 ock 1721, synes bestämt styrkas av tvänne handskrifter med resp. årtal i Kalmar stiftsbibliotek. Båda innehålla i orgeltabulatur efter den tidens sed uppteckningar av omtyckta danser, marscher, koraler, visor m. m. Den med årtalet 1709 har ingen enda »pollonessa», den med 1721 däremot en hel mängd. De senare, som funnos av mig sommaren 1892, äro de älsta hittills upptäckta, även äldre än BACHS, men ega icke så utpräglad polonäskarakt som dennes.

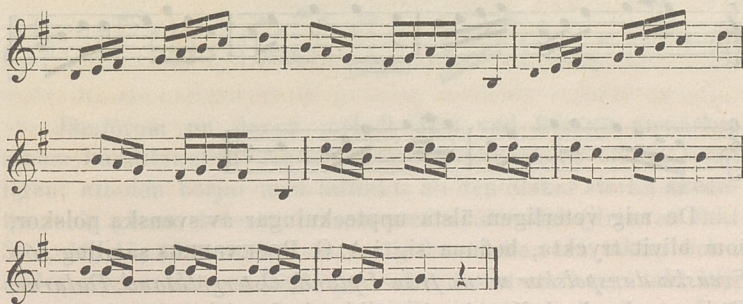
Allt tvivel om den musikaliska identiteten av polonäs ock polska måste slutligen försvinna vid en jämförelse mellan några notexempel från förra århundradet. Å ena sidan hava flere äldre kända polonäsuppteckningar redan påtagligt tycke av svenska bondpolskor, å andra sidan visa flere av våra äldre polskor polonäsens alla kännetecken. Jag anför till en början en

polonäs ur SPERONTES' *Singende Muse an der Pleisse*, Leipzig 1736:

Vem igänkänner icke här så väl rytmik som melodiska vändningar ur mångfaldiga svenska bondpolskor?

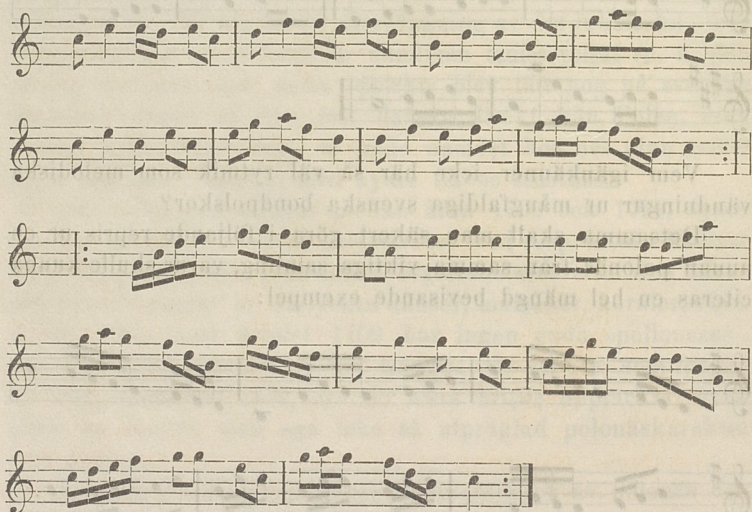
Detsamma skall man säkert göra i följande repris ur en annan polonäs från samma viktiga samling, varur skulle kunna citeras en hel mängd bevisande exempel:

Ja redan i den första hos BÖHME upptecknade polonäsen, den förut nämnda av SEB. BACH 1725, klinga polsktoner oss till mötes:

Huru pass typen bibehållit sig till våra dagar, synes av en polonäs, anförd i GROVE's *Dictionary* såsom dansad för närvarande i distriktet Krzeszowice i Polen:

De mig veterligen äldsta uppteckningar av svenska polskor, som blivit tryckta, befinna sig i A. G. ROSENBERGS samling 160 *Svenska danspolskor m. m. från Upland, Östergötland, Dalarne, Södermanland och Femtland*, varibland 10 polskor uppgivas vara

utskrivna ur en gammal notbok från Gästrikland med årtalet 1762. Det är tillräckligt att anföra en av dessa melodier (nr 94):

Allegretto.

Jämförom nu denna melodi med vad BÖHME anmärker såsom karakteristiskt för den genuina polonäsens musik, nämligen: att den börjar med fulltakt; att den älskar starka akcenter ock gärna betonar taktens andra åttondel (jfr ovan takt 3, 5, 13, 15, 17 ock 19); att motivet omfattar två takter ock i andra takten har ett märkligt insnitt (ovan starkast i takt 12); att alla avdelningar sålunda bli jämntaktiga ock gå ut på 8,

10, 12 takter o. s. v. (ovan 8 takter i första reprisen, 14 i den andra); att slutet på varje repris faller på tredje takt delen (den bekanta, uteslutande för polonäsen egendomliga rytmiken ovan fullständigt iakttagen i sluttakterna av båda repriserna); att mellan början ock slutet spela kantilenor, som gärna röra sig upp ock ned i flytande säxtondelar; samt att tempot håller mitten mellan andante ock allegro (ovan tecknat allegretto).

Med förbigående av vad BÖHME yttrar om ackompanjemangt — vilket naturligtvis här icke eger någon tillämpning, då äldre bondpolskor i allmänhet speltes på fiol eller nyckelharpa — så visar det sig alltså, att alla de av BÖHME för polonäsen angivna karaktererna till punkt ock pricka träffa in på polskan från denna tid, ja att ovanstående polskmelodi till ock med fullständigare bevarat polonäsens kännetecken än själva de polonäsmelodier, vi nyss förut anfört från samma tid.

Något mera avgörande bevis för den ursprungliga musikaliska identiteten av polonäs ock polska lär icke kunna tänkas, ock saken kan ock behöva icke vidare diskuteras. Att båda sedermera utvecklats olika i de olika länderna, ock att svenska bondpolskan i mycket blivit ett uttryck för svenskt folklyne, kan ju mycket väl medgivas, utan att man därför behöver neka till att båda i melodiskt avseende ursprungligen voro alldeles samma sak. Den invändningen, att våra polskor ha livligare tempo än polonäsen, försvinner efter ROSENBERGS tvivels utan riktiga påpekande, att »för 50—100 år sedan dansades polska i ett långsamt tempo eller i en sorts menuettstil, tvärt emot senare tiders smaklösa fläng».

* * *

Jag behöver väl icke en gång för alla erinra om att syftet med min uppsats är musikaliskt, icke koreografiskt, ock att jag endast vill ådagalägga melodiernas härkomst, men icke danssättets. Hur mycket av polonäsens danssätt, som jämte melodierna överfördes till Sverge ock här vann insteg, är svårt att veta, av brist på svensk koreografisk litteratur. I vår antagligen äldsta dansbok, den i Göteborg 1783 utgivna *Grunderne uti Danskonsten* av S. H. W(ALCKE), väntar man förgäves att

finna någon egentlig beskrivning på danser. Där får man visserligen veta, att »dansen är av tre slag, menuett, polska ock kontradans» — vilka sålunda på den tiden utgjorde de fashionabla danserna. Men söker man under rubriken Polska, så står där blott, att den »är en slags dans, som göres med quaresteg lättast, ock som är så lätt att värkställa, att här ej behöves därom ingå uti någon vidlyftigare avhandling». Carré är enligt LITTRÉ en dansfigur, bestående av ett steg åt höger (vänster), ett framåt, ett bakåt ock ett åt vänster (höger). Kanske var det några sådana konstmässiga steg som levde kvar i den av ANDERSSON beskrivna slängpolskan, sådan den fordom dansades i Skåne.

Den utförligaste beskrivning på en polskdans i förra århundradet är väl den, som BELLMAN lemnar i Fredm. Ep. 62 »angående sista balen på Gröna Lund». När man där ser, att Movitz »polskan i fyrkant formerar», så skulle man först kunna tänka på någon kontradans; men andra uttryck, såsom:

Gubbarna skumpa som harar:

Var med sin maka sig parar —

Wingmarkens kärsta åt höger

skuttar med svarvarn så tröger —

stampa med föttren tillika

klappa med hämdren! Klapp, klapp, klapp!

Hand över huvet, Ulrika! —

Armarna ut, kryp inunder! —

Släpp svarvarn in, vrid ikring 'en!

Mästare, kom in i ringen! —

Ut genom saln i förmaket! —

Håll ut ringen — vänd om igän!

synas visa, att det är fråga om någon större ringdans eller danslek, där paren stundom även dansa för sig själva, eller släppas in i ringen, eller klappa ock krypa under armarna, liksom i »väva vallman», eller springa i en lång rad genom alla rummen, såsom ännu brukas t. ex. vid avslutningen av »nigaredansen».

Allt detta förefaller så gammalt svenskt som möjligt, ock har tydligen åtminstone ingenting att göra med polonäsens danssätt, vilket är något helt annat. Det vill således synas,

att svenska folket av den under Karl XII importerade polonäsen upptog ock assimilerade endast melodierna, men att dessa blevo till den grad omtyckta, att tusentals sådana komponerades i samma stil ock användes som musik till de av ålder hos oss inhemska ringdanserna, åt vilka de till ock med gävo sitt eget namn. Ringdanser finnas nog hos oss före 1700:talet, men de ha då aldrig namn av polska, av det enkla skäl, att polonäsen då ännu ej här var känd.

Men det var ej blott åt ringdansen som polskan (= polonäsen) lånade sitt namn, utan även åt helt andra arter av danser ock dansmelodier. Till ock med danser i jämn takt få stundom det populära namnet polskor, t. ex. den s. k. »brännvinspolskan», som egentligen icke är något annat än en engelsk »reel». Så mycket mindre kan man då undra på, att även »hamburskan» fick namn av polska, ehuru den med den egentliga eller polonäspolskan har ingenting gemensamt ens i fråga om melodibildningen. Dock — ett sammanhang låter tänka sig. I en utförlig polonäs plägar ofta ingå såsom trio en enklare melodi, som mera liknar masurkan. Jag har förut anmärkt, att våra åttondelpolskor eller hamburskor stundom ha tycke av masurkor, liksom å andra sidan CHOPINS enklare masurkor (t. ex. op. 6 nr 4, op. 7 nr 5, op. 24 nr 2, op. 33 nr 2) klinga oss helt bekant till mötes, som om de vore hamburspolskor. Man skulle därför vara frestad antaga, att hamburskans melodier kommit till oss på samma väg som den egentliga polskans, om icke förstnämnda melodier visade släktskap med två företeelser, som säkerligen äro äldre än polonäsens hitkomst, nämligen å ena sidan flere av våra danslekmelodier, å andra sidan de norska springdanserna.

De danslekar ock ringdanser, som omtalas under 1600:talet så väl hos oss som på Island ock Färöarna, skulle naturligtvis någon melodi ha, eftersom de vanligen utfördes under sång. Då inga uppteckningar från den tiden synas föreligga, kan man ej så noga veta, hur dessa melodier sågo ut. Men då man vet, att flere av nyare tidens lekar (t. ex. den förut särskilt nämnda »Simon i Sälle») alldeles överensstämma med den tidens, så är det väl ock troligt, att åtskilliga melodier från

den tiden bevarats till nutiden ock någorlunda oförfälskade torde återfinnas bland ARWIDSSONS fornsånger. Flere av melodierna i denna samling hava återigän tycke av masurkor, t. ex. de å ss. 220, 312 ock 322 i tredje delen, med sin utpräglade rytmik: . Man blir sålunda å nyo frestad att antaga en invärkan från masurkan, ehuru på ett tidigare stadium än 1700:talet. Huru långt en sådan invärkan, eller huruvida alls någon sådan bör tänkas, vågar jag icke avgöra; varken fakta eller likheter äro i denna punkt så säkra, som de äro i fråga om polonäsen ock polonäspolskan (säxtondelpolskan).

Vad som emellertid gör en böjd att hälst antaga ett skandinaviskt ursprung för åttondelpolskan eller hamburskan, är den omständigheten, att hon ofta röjer stark musikalisk släktskap med de norska springdanserna; ock att dessa äro ursprungliga, göres troligt av deras ofta alldeles originella karakter, som synes innerligt sammanvuxen med de vallvisor ock låtar, vilka företrädesvis äro egendomliga för fjälltrakter ock säterliv, där ock i följd av isoleringen melodiska traditioner lättast böra bevaras. De flästa springdansmelodier i A. P. BERGGREENS *Norske folkesange og melodier* skulle kunna gälla som svenska hamburskor, ock å andra sidan skilja sig ofta våra åttondelpolskor, synnerligen på gränstrakterna till Norge ock framför allt i Värmland, icke i minsta mån från den genuina springdansen. Den egentliga polonäsen eller säxtondelpolskan åter, som i Sverge är den långt övervägande i rikets östra ock södra provinser, såsom Östergötland, Gottland ock Skåne, synes aldrig fått nämnvärt insteg i Norge, ej håller sträckt sig långt uppåt Norrland, enligt vad vi straxt skola se.

Bland av BAGGE utgivna *76 polskor från Östergötland* är det högst 11, som kunna sägas ega utpräglad hamburskarakter, under det 53 hava tydlig polonäsfysionomi ock 12 kunna sägas vara blandade av båda elementen utan egentlig övervikt av någotdera. Av samme utgivares *Polskor och högtidsstycken från Gotland* äro 58 polonäser, 4 mera blandade, men ingen hamburska. Ock i N. ANDERSSONS under utgivning varande *Skånska melodier* finnas 171 polonäspolskor eller med hans terminologi »slängpolskor», men endast 28 hamburskor eller med skånsk benämning »körepolskor» eller »svingedansar».

Å andra sidan äro bland de ungefär 120 polskorna i ROSENBERGS 160 *polskor, visor och danslekar, upptecknade i Södermanland* endast högst 15 verkliga polonäser, men däremot 75 tydliga hamburskor ock omkring 30 blandade. I BAGGES 24 *Uplandspolskor* äro 5 polonäser, men 10 hamburskor ock 9 blandade. I K. BOHLINS *Folktoner från Fämtland* finns ingen tydlig polonäs, men 10 hamburskor ock 8 osäkra blandformer. I G. STOLPES 20 *originalpolskor från Gestrikland* är högst en verklig polonäs, men 10 hamburskor ock 9 blandade. Ock OLSONS 50 *polskor från Värmland och Dal* tillhöra allesamman åttondelstypen, de flästa utpräglade springdanser med trioler. Uttryckt i procent (jämna tal) ställer sig förhållandet, så vitt det framgår ur nämnda källor, sålunda:

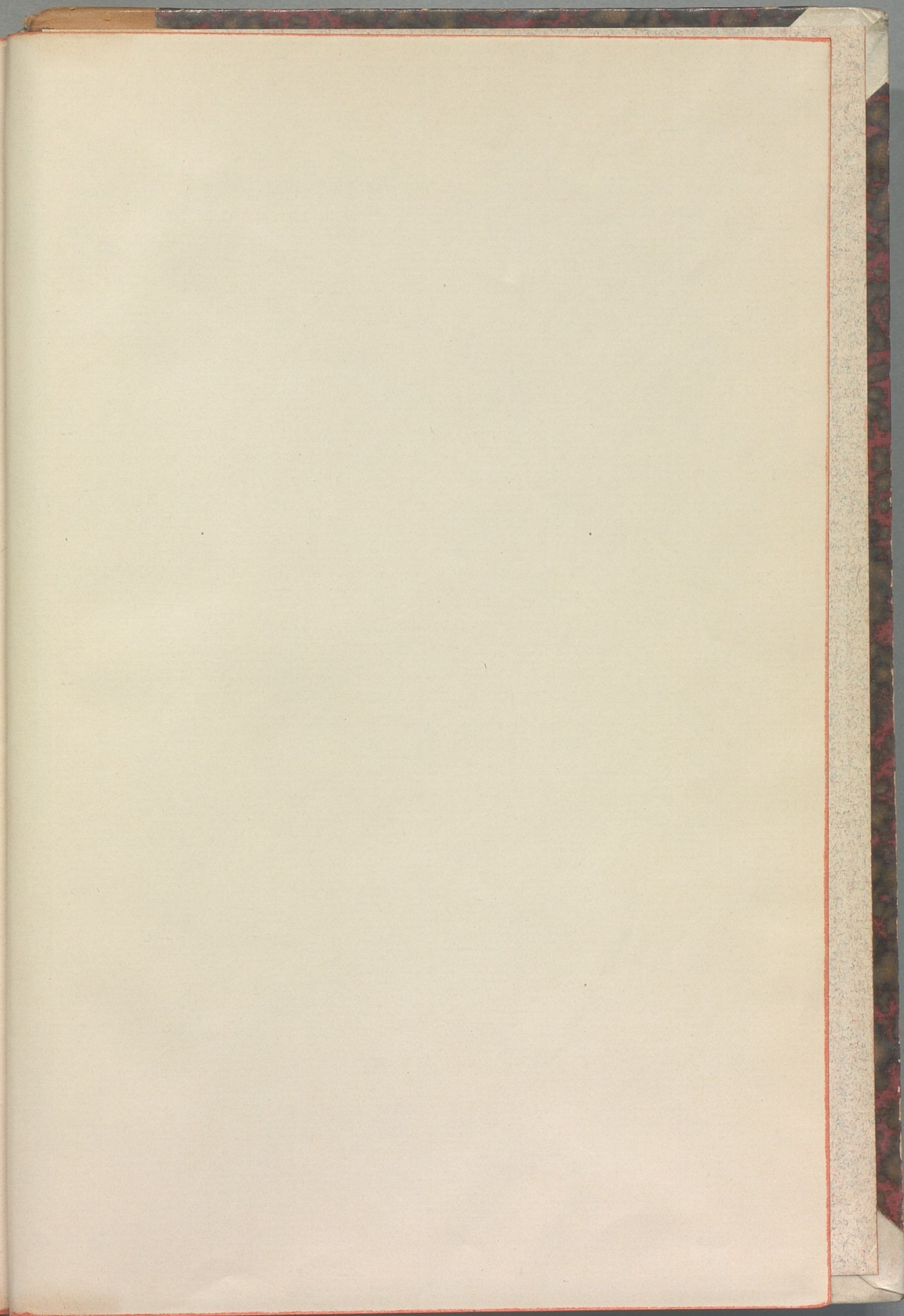
	Gottl.	Skåne	Ögötl.	Uppl.	Södm.	Gästr.	Värml.	Jämtl.
Polonäser	94	86	70	21	12	5	0	0
Hamburskor	0	14	14	42	63	50	100	56
Blandade	6	0	16	37	25	45	0	44

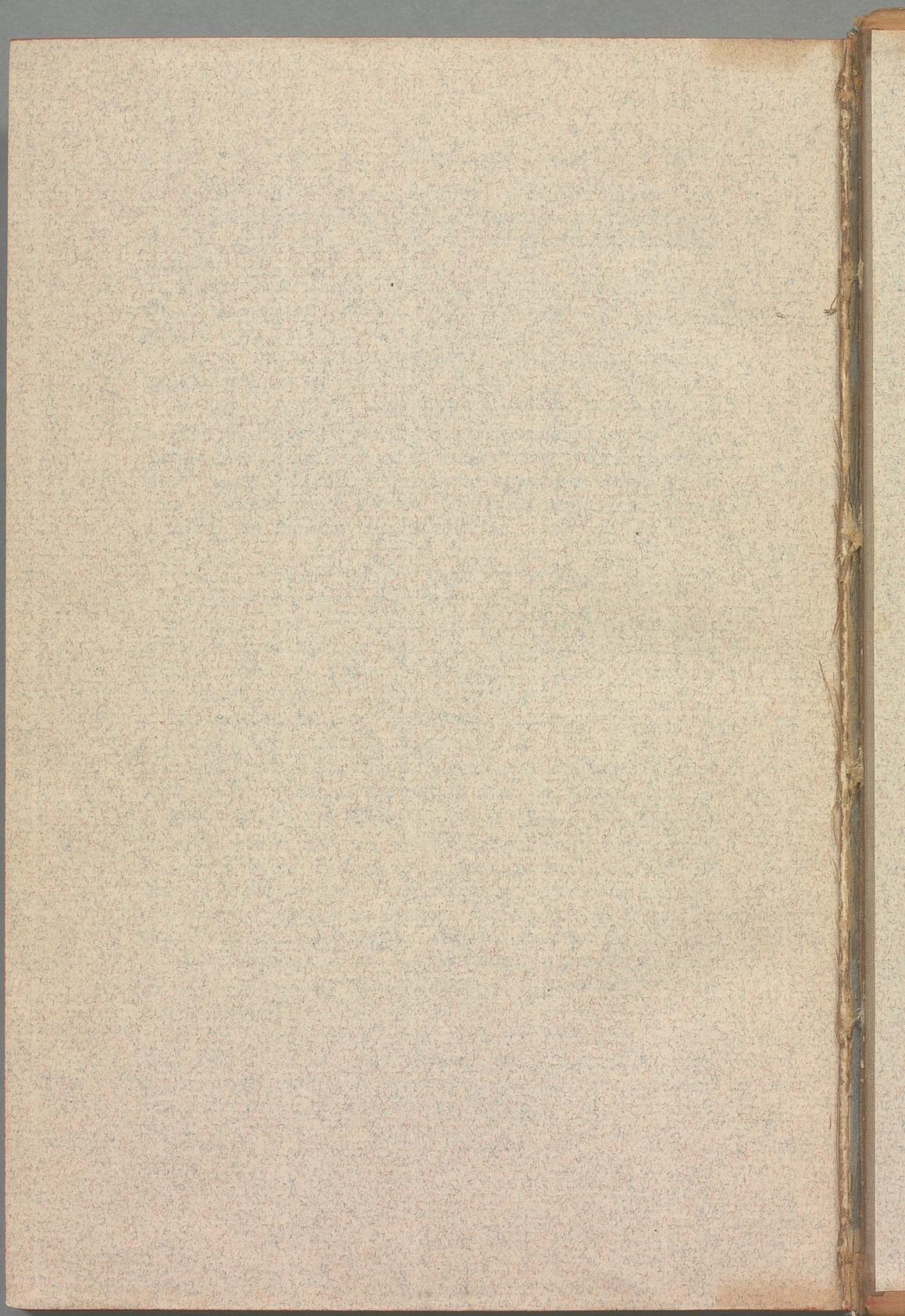
Man ser sålunda, att södra ock sydöstra provinser, som vetta mot Polen, också starkast assimilerat det polska inflytandet, vilket däremot avtager allt mer åt de västra ock norra provinserna, för att i Värmland ock Jämtland så gott som alldeles upphöra ock lemna obestridd plats åt den antagligen äldre ock mera inhemska åttondelstypen. Att ej håller i Norge polonäsen fick fast fot, synes därav, att bland samtliga LINDEMANS 540 *Fjeldmelodier* knappast 9 hava något snävtycke av polonäs.

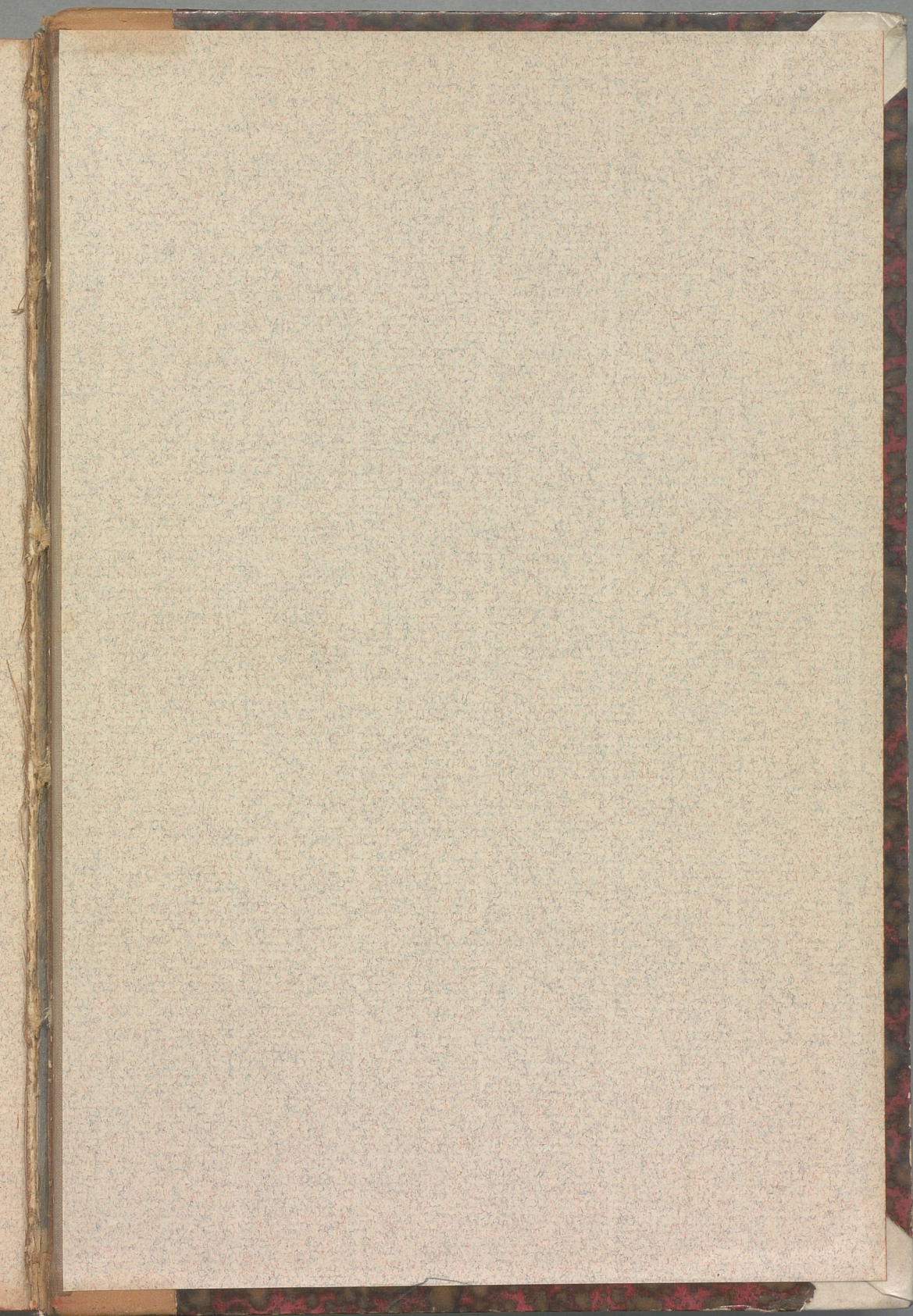
* * *

Resultatet av vår undersökning blir således det, att endast den oegentligt s. k. polskan av åttondelstyp, hamburskan eller svingedansen, kan anses vara av inhemska musikalisk härkomst på grund av sin släktskap med svenska danslekar å ena ock norska springdanser å andra sidan — den möjligheten oförkränt, att även hon kan under tidigare eller senare period ha tagit något intryck av en polsk dans, nämligen masurkan; men att däremot den egentliga eller säxtondels-polskan alldeles otvivelaktigt är ursprungligen musikaliskt

identisk med polonäsen ock — så långt de sparsamma historiska vittnesbörden kunna bevisa — kommit till Sverge från Polen först under Karl XII:s tid, samma tid då polonäsen även i Tyskland blev spridd ock omtyckt, om än hännes ädla, livliga ock originella melodier icke där blevo i så hög grad egentlig folkmusik som i Sverge.

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 584 476

www.books2ebooks.eu